

SĂRBĂTORIREA „CENTENARULUI HOREA” (1784—1884), SIMBOL AL LUPTEI PENTRU UNITATEA ROMÂNIILOR

La 1884 se succedaseră deja 100 de ani de la seismul social cu implicații naționale al răscoalei conduse de Horea, Cloșca și Crișan, dar reverberațiile neîmplinirilor și nemulțumirilor pe care anii nu le-au șters, și pe care dualismul le resuscita într-o formă mai rafinată, mocneau adinc în frustratul spirit românesc.

Regimul „mfinii de fier” al lui Tisza Kálmán devinea din zi în zi tot mai sufocant, lovind în presa, școala, cultura și dezvoltarea economică a românilor din Transilvania, crezîndu-se a fi la adăpost prin aderarea nefirească dar inevitabilă a României la Tripla Alianță în 1883.

În ciuda opresiunii guvernărilor și a unei afișate indiferențe a guvernului de la București, formal aliat al Austro-Ungariei, dorința nestăvilită de a cinsti memoria celor trei luptători pe tărîm social și național, concentrată în formula „Centenarul Horea”, a dus la o campanie susținută în timp și intensitate, conferind anilor 1884—85 atributul unei perioade deosebit de agitate în care s-a ajuns la arestări și persecuții, procese și complicații diplomatice.

Toate aceste neliniști se desfășurau pe fundalul demersurilor pentru celebrarea centenarului, vădit fiind că valorile și aspirațiile răscoalei de la 1784, pierde în conștiința românilor, cîstigaseră atunci, după 100 de ani, sensuri noi, mai adînci și mai bogate. Noile semnificații, mai ales naționale, veneau să alimenteze maturizarea mișcării dacoromâne, dind glas liber împlinirii visului de unitate, care prin larga sa extindere devenise o forță politică recunoscută atât de prieteni, cât și de adversari. În fruntea acestui curent politic ce cuprinsese ca un torrent ambele versante ale Carpaților stătea gruparea tinerilor radicali emigrați din Transilvania în România, adepti inflăcărați ai ideii dacoromâne, uneori numită și iridentistă. Sensul cuvintului de sorginte italiană era folosit de membrii mișcării pentru a-și exprima într-o formă eclatantă aspirația ardentă a făuririi cu un ceas mai devreme a unui stat național unitar, prin adoptarea unor metode similare celor folosite la 1784, renunțînd, cu alte cuvinte, la lupta legală, parlamentară.

Greutățile și piedicile întîmpinate de cei ce voiau să sărbătorescă concomitent „centenarul Horea” în România și Transilvania, deși aveau cauze diferite, au fost reale și serioase. Depășirea, atenuarea sau escamotarea impedimentelor drastic impuse de stăpînire s-au datorat solidarității opiniei publice a tuturor românilor — sprijinită de o parte a presei naționale. Mulți au înfruntat baionetele jandarmilor din Sălaj, Alba Iulia și Apuseni, iar alții au sfidat persecuțiile poliției din București.

Temerarii ce stăteau în fruntea acestei acțiuni de masă apărînd demnitatea națională rosteau de data aceasta în numele sacrului centenar că ora înfăptuirii unității naționale se apropia vertiginos și nu mai era decît o cheștiune de timp.

Ioan Slavici întreba retoric în *Tribuna*: „Horea—Cloșca și unirea tuturor românilor într-un singur stat: ce au a face acestea una cu alta?!”¹ Răspunsul era că

¹ *Tribuna*, I, nr. 74 din 14/16 iul. 1884, p. 293.

cele două probleme atât de deosebite aveau în comun elementul „frică” inspirat stăpînitorilor de conștiința nedreptății dominației lor. Într-un alt articol, tot Slavici constată că nu știe cu certitudine dacă Horea „S-a intitulat ori nu rege al Daciei”, dar că tinerii care s-au pribegit din Transilvania „în cu orice preț, ca el să se fi intitulat aşa, stăruie cu tot dinadinsul ca ideea regatului dac să fie națională română, pentru că aceasta e singura lor măngâiere”².

Odată cu stabilirea firelor care legau răscoala lui Horea de unirea românilor, atrăgea în continuare atenția cercurilor conducătoare că intensificarea oprimărilor după 100 de ani de la răscoală ar putea duce la explozia unei noi năini populare ce nu va mai putea fi controlată și dădea a se înțelege că ea va realiza tocmai acea „unitate temută” de stăpînitorii vremelnici.

Să urmărim deci cum s-a țesut planul acestei acțiuni, cum a fost proiectată și cum s-a desfășurat această nobilă mișcare sui-generis, cu întinse efecte dinamizante pentru societatea românească în mijlocul cărcia se flutura pentru prima dată deschis, cu o asemenea vehemență, steagul inexorabilei unități.

Pentru românii din Austro-Ungaria, inițiativa sărbătoririi centenarului Horea a venit din partea lui Pavel Rotariu, redactorul gazetei *Luminătorul* din Timișoara. În articolul „Întru memoria lui Horea”³ din 23 iulie 1883, Rotariu atrăgea atenția publicului român că în anul următor se vor împlini 100 de ani de când românii din Transilvania, fără îndemn, conducere și instruire din partea intelectualilor, au dat primul semn de reînviere, care trebuia comemorat pentru efectele lui folositoare atât pentru români, cât și pentru „frații maghiari cu cari avem să trăim în dragoste și frățietate”. Spera ca nimeni să nu se opună sărbătoririi evenimentului care a pus atât de relevant în evidență simțul de libertate și curajul poporului de a și-o reciștiște prin propriile forțe.

Stratagema, sau naivitatea, a fost prompt spulberată de furia presei guvernamentale. Astfel soarta centenarului părea deja pecetluită cu un an înainte. Dacă presa guvernamentală s-a pretărat la o astă urgie de invective doar pentru exprimarea unei intenții, însemna că pătura conducătoare rămăsese surprinzător de sensibilizată la o distanță în timp atât de apreciabilă de eveniment, putindu-se prevedea o reacție dură din partea ei.

Articolul lui Rotariu a fost etichetat de „agitatoric”, deoarece prin comemorarea eroilor neamului era acuzat de a intenționa să cultive virtutea și eroismul pentru „timpuri de trebuință”, dar presa intolerantă se întreba, care vor fi acele „timpuri de trebuință”? Desigur, acest gen de educație nu putea fi îndreptat decât împotriva integrității teritoriilor coroanei Sfântului Ștefan.

Din Iași, mult mai tîrziu, *Noua revistă* revendică primatul ideii organizării centenarului. Adnotînd articolul periodicalui ieșean, Gh. Secăsanu face însă în *România liberă* o precizare demnă de toată increderea datorită poziției sale de președinte al Societății „Carpații”: «Sunt doi ani de când Societatea „Carpații” a pus mai întîi pe tapet, în una din ședințele sale, chestiunea centenarului lui Horea»⁴. Informația indică deci o ședință din toamna anului 1882.

Un rol de frunte în inițiativa sărbătoririi centenarului Horea se pare a-l fi avut și *Dacia viitoare* de la Paris, despre care *Tribuna* susținea că: „ideea unei serbări a centenarului răscoalei de la 1784 s-a ivit mai întîi tot la Paris”⁵, lansată

² *Idem*, I, nr. 75 din 15/27 iul. 1884, p. 297.

³ *Luminătorul*, IV, nr. 56 din 16/28 iul. 1883, p. 1—2.

⁴ *România liberă*, VIII, nr. 2157 din 19 sept. 1884, p. 3.

⁵ *Tribuna*, I, nr. 76 din 17/29 iulie 1884, p. 301.

probabil de unul din cunoșcuții tineri socialisti, Horea Rosetti. Deoarece *Dacia viitoare* a apărut abia la 1 februarie 1883⁶, primatul de necontestat al inițiativei revine de fapt Societății „Carpații“. De altfel, demersul lui Pavel Rotariu pare să fi fost tot de inspirație „carpatină“, dacă e să dăm crezare opiniei presei guvernamentale care-l încadra categoric între dacoromânnii de frunte din Banat.

Dar indiferent de încercarea pedantă pentru a stabili cui i-a revenit mai întâi inițiativa, o reală importanță istorică are afirmația *României libere* ce comunica faptul cum „cu inima am fost toti demult de o idee“, adică de aceeași părere. și așa era, pentru că presa patriotică și numeroase grupuri sociale de dincolo și de dincolo de Carpați s-au raliat cu mult entuziasm și speranță în a ridica steagul acestei sărbătoriri atât de dragi sufletului românesc avid de libertate socială și națională.

George Barițiu, susținând și el sărbătorirea centenarului, avertiza în *Observatorul* că „A nu face această serbare, ar însemna a ne arunca în foc toată istoria noastră, și aceasta numai ca să nu se supere guvernul“⁷. Răscoala de la 1784, mai spunea el, era tot atât de importantă pentru români din Transilvania, pe căt era de importantă pentru francezi revoluția din 1789. Ii îndemna totodată pe conaționali să-i imite pe francezi în căldura cu care își serbează marile evenimente ale istoriei lor naționale.

Întimplător sau nu, tocmai la Paris are loc prima manifestare jubiliară, la celebra Universitate Sorbona unde profesorul Alfred Rambaud reînvie în cadrul cursului său de istorie imaginile viguroase ale eroilor tumultuoasei răscoale de la 1784 din puțin pe atunci cunoscuta Transilvanie⁸.

Faptele nu se opresc însă la elevate comemorări științifice, departe, în străinătate, ori la declarații de intenții ca aceea din *Luminătorul*.

Societatea „Carpații“ face din acțiunea sărbătoririi centenarului Horea o problemă de mindrie națională. Se alege o comisie ce va elabora un program potrivit căruia se va desfășura sărbătorirea. Centenarul va fi cinstit atât de către români ardeleni refugiați în România, cit și de către autohtoni, căci se spune în comunicat: „faptele istoriei naționale ne privesc pe toți, oriunde s-ar fi petrecut“⁹. Arătând de ce acțiunea pornește din România, în comunicat se mai preciza cu îndreptățit scepticism că: „Cine știe cum se va putea sărbători în actualele împrejurări revoluția lui Horea în Transilvania. Demnitatea națională cere însă ca cel puțin sub scutul coroanei lui Mihai și Ștefan să ne gîndim la faptele marilor martiri de la 1784, așa cum reclamă însemnatatea lor și datoria noastră de a nu uită pe cei ce mor pentru libertatea neamului românesc“¹⁰.

Avîntul pentru sărbătorire a cuprins inimile cu adevărat românești nu numai de la București și Iași, ci din *toată țara*, ceea ce dădea speranțe organizatorilor că evenimentul va fi celebrat într-un mod demn de martirii eroi. Tinerii socialisti de la *Noua revistă ieșeană* comunicau fraților de peste Carpați că dacă pentru moment nu le puteau oferi vreun ajutor, cel puțin voiau să le arate prin această sărbătorire că nu i-au uitat, că inimile lor bat pentru dinșii, că aveau același cuget ca și ei; că români din România liberă doreau unirea cu frații lor „într-un singur mănușchi“¹⁰.

⁶ Nerva Hodoș, Al. Sadi Ionescu, *Publicațiunile periodice românești*, I (1820—1906), București, p. 183.

⁷ *România liberă*, VIII, nr. 2155 din 16 sept. 1884, p. 1—2.

⁸ *Luminătorul*, V, nr. 15 din 22 febr./5 mart. 1884, p. 1—2.

⁹ *România liberă*, VIII, nr. 1988 din 19 febr. 1884, p. 3.

¹⁰ *Idem*, nr. 2068 din 30 mai 1884, p. 2—3.

Problema care mai era de lămurit consta în luarea și a unei hotăriri dacă să fie aniversată izbucnirea răscoalei ori execuția lui Horea și Cloșca. Ieșenii propun primul moment, desigur societatea „Carpații“, ulterior, în *Unitatea națională*, organul ei de presă, va oferi spațiu tipografic în 1885 și manifestărilor închinatelor execuții pe roată, după cum propusese de altfel și George Barițiu, în ciuda măsurilor autorităților care înăbușeau pe loc sau preîntîmpină prompt orice tentativă de sărbătorire a răscoalei în Transilvania¹¹.

Programul propus la București era simplu, fără pretenții de pompă oficială. La 2 noiembrie 1884 românii erau îndemnați să sărbătorească cei 100 de ani de la izbucnirea răscoalei (data fusese comunicată unci delegații de tineri carpatini chiar de Nicolae Densușianu). În cadrul acestei sărbătoriri, „comitetul“ înscrisește: 1) publicarea unui *album* la care urmău să colaboreze publiciști și scriitori de dincolo și de dincolo de Carpați; 2) litografierea portretelor lui Horca, Cloșca și Crișan pentru a le răspândi în casele românilor; 3) organizarea unui banchet al tinerimii la București pe data de 2 noiembrie, la care să ia parte reprezentanți ai românilor de peste tot; 4) din venituri și contribuții să se înființeze un „Fond al lui Horea“, din care să se ajute acei dintre românii subjugăți ce ar cădea victime opresiunii¹².

Modest program, constata și I. C. Drăgescu, un mai vechi luptător pe terenul mișcării dacoromâne; atât de modest, încât guvernul de la Budapesta ar trebui să fie recunoșător autorilor lui pentru moderația ce și-au impus-o¹³.

Dar abia a fost publicat programul, că atât la București, că și în Austro-Ungaria presa oficială s-a năpustit asupra lui ca la un act capabil să modifice cine știe ce raporturi de forțe în echilibrul european.

Bucureștiul legat de „alianță“ era nevoit să cedeze pretențiilor monarhiei, care a cerut prin ambasadorul Mayr înăbușirea oricăror mișcări pentru sărbătorirea centenarului Horea¹⁴.

„Alianța“ era de fapt nenorocitul motiv pentru care guvernul și ziarele sale din București demonstrau că serbarea ar putea produce mari incercături statului față de puternicul vecin. E adevărat, se spunea: „Apelul este plin de sentimentalism“ dar, „este el și patriotic în imprejurările actuale?“ În ultimă analiză, opinia publică era destul de dezorientată: era patriotic să reziste presiunii, sau, dimpotrivă, era patriotic să cedezi?! Si iată centenarul devenit aproape „problemă europeană“ gata să pericliteze stabilitatea și pacea în Balcani!¹⁵

Pozitia guvernului Brătianu este rapid înșușită de tînăra *Tribună* de la Sibiu, care în felul ei voia să dea ajutor guvernului românesc, încercând totodată și să evite dezlănțuirea unci prigoane masive împotriva românilor din Transilvania, căci, arăta ea: „Guvernul prin organele sale oprește serbarea; își pune oamenii să pîndească după români și să miroase nu cumva au de gînd să se întrunească spre a serba centenarul“¹⁶, deci, să se renunțe la serbare, deoarece „prea suntem agitați — zicea tot *Tribuna* —, prea suntem necăjiți, prea suntem dispusi la mișcări violente, și serbarca nu poate decît să înăsprescă încordarea nenorocită ce

¹¹ *Observatorul*, VII, nr. 84 din 1 nov./20 oct. 1884, p. 338.

¹² *Românul*, XXVIII, nr. din 5 iulie 1884, p. 599. Cf. *România liberă*, VIII, nr. 2098 din 5 iulie 1884, p. 3.

¹³ *România liberă*, VIII, nr. 2112, din 22 iulie 1884, p. 2.

¹⁴ *GazTrans*, XLVII, nr. 116 din 10/22 iulie 1884, p. 2 și nr. 117 din 11/23 iulie 1884, p. 1.

¹⁵ *Telegraful*, București, nr. 3639.

¹⁶ *Tribuna*, I, nr. 155 din 24 oct./5 nov. 1884, p. 617.

există între noi și¹⁷ stăpiniitori. Nu de aceeași părere era însă *Gazeta Transilvaniei*, *Observatorul* și *Luminătorul*.

Cel ce va răspunde cu puritate și demnitate intransigentă la vînturarea de către presa guvernamentală a doctrinei că adevărat patriot este acela care cedează din rațiuni de stat, concepție acreditată la București, dar și la *Tribuna*, va fi tot I. C. Drăgescu. Patriotismul autentic, afirmă el, nu este acela al unor căpătuți și ajunși, pentru care patria e doar acolo unde le merge bine, ci acela al inflăcărăților idealisti, asemenea celor ce au făcut din Italia sfâșiată o patrie mare, una și nedespărțită. Or, pentru români tocmai asemenea inimi ardente și generoase „ne vor fi trebuincioase în marea zi a probelor și luptelor”¹⁸.

„Din toate părțile — mai spunea el — ni se recomandă prudență, tact, un patriotism tăcut, rece, mărginit; ni se spune că sunt manifestări care compromisă și viitorul ei. Vorbile sunt prudente, diplomatice, dar adevăratului patriotism cine-i poate pune limită?”¹⁹

În consecință, reafirmă Drăgescu, „Anul 1784 este o dată însemnată în viața poporului român, ziua de 21 octombrie [2 noiembrie] este o sărbătoare națională; a o uită este a uită trecutul, a ne face nedemni de viitor” [...] „Vom serba centenarul și vom da tributul nostru de recunoștință, de admirărie și dragoste umbrelor sfintilor martiri Horea, Cloșca și Crișan și tuturor celor căzuți cu ei pentru o cauză sfintă; ne vom închină memoriei lor, vom binecuvânta numele lor și din exemplele lor vom culege puteri noi în lupta pentru progres și pentru reconstituirea naționalității noastre”²⁰.

După această lecție de patriotism, însușită de largi cercuri ale ardelenilor emigrati și de tot mai mulți români autohtoni, poziția guvernului Brătianu devinea extrem de delicată, aflat între presiunile Austro-Ungariei și presiunile proprietății publice.

În Țară se sărbătorescă totuși cu mult entuziasm și avint centenarul răscoalei. La București intervine și amestecul poliției, dar, voit sau nu, ineficient. La Craiova sărbătoarea e liberă și sclipitoare — se adună și o importantă sumă de bani pentru o școală din Transilvania. Grandios se sărbătorescă centenarul la Iași, presă fiind de acord că de la 1859 capitala Moldovei n-a mai asistat la o manifestare atât de măreată. Tot ce avea Iașul mai distins a participat la sărbătoare, iar jurnalul *Năjineană* îi înștiință pe români ardeleni că ideea unității s-a deșteptat în conștiința întregului popor român și că secolul care a dat unitatea Italiei și Germaniei va oferi speranțe întemeiate și celorlalte popoare care „mai sunt sub asupratori străini”²¹.

La Galați, C. Ressu ține o cuvântare aprinsă despre starea românilor ardeleni la 1784²². Cu sobrietate centenarul se mai sărbătorescă la Brăila și în alte localități mai modeste, ba chiar și în unele comune.

Dacă în Țară se putea sărbători liber centenarul, cu mai mare sau mai mic fast (dar în nici un caz oficial), să vedem pe scurt cum se desfășoară această acțiune în Transilvania.

Dorința de a-l aniversa ca pe o mărcăță sărbătoare a fost judicios subliniată de *Neues Wiener Tagblatt*, care arăta că români, pretutindeni în românescul Ardeal, vor să dea „memoriei [eroilor] lor obolul admirăriunii și adorării lor”, iar

¹⁷ *România liberă*, VIII, nr. 2112 din 22 iulie 1884, p. 2.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Luminătorul*, V, nr. din 31 oct./12 nov. 1884, p. 4.

²¹ *Românuș*, XXVIII, nr. din 24 oct. 1884, p. 954.

ziarele românești îl și sărbătoresc ca pe „marii antoluptători ai ideii române de unitate”²².

Serbările populare erau însă drastic interzise prin ordin ministerial, doar presa mai putea, în limitele cenzurii, să formuleze o parte din cele ce le găindea despre răscoala de la 1784. Bătrîna *Gazetă* cu întinerite elanuri publică în articolul comemorativ din 2 noiembrie [21 octombrie st. v.] 1884 mai multe păreri în această chestiune, subliniind în special că românii din Munții Apuseni „Cu cinci ani înaintea marei revoluții franceze [...] au înălțat steagul libertății și s-au sculat în contra opresorilor lor pentru apărarea drepturilor omului”²³.

La încercări sau presupuse încercări de sărbătorire a centenarului răscoalei, guvernul Tisza reacționa prompt. Numai la zvonul că în Sălaj, pe dealul Drăgușei se vor aduna 10—20.000 de români, ministerul de interne trimite de urgență 120 de jandarmi care au patrulat și au păzit împrejurimile timp de mai multe zile²⁴.

În Caransebeș se fac arătări și procese cu ocazia serbării de 3/15 Mai; crezându-se că a fost assimilată cu „centenarul Horea”, dar mai ales pentru că după serbare s-a jucat hora, pe care oficialitatea o consideră o manifestare închinată lui Horea. Rezultatul a fost că românii care și-au petrecut acest maial în „Valea Raiului” au schimbat numele locului în „Valea lui Horea”²⁵.

Tinerii români de la Universitatea din Budapesta au vrut să serbeze centenarul în cadrul Societății „Petru Maior”. Intenția a fost drastic suprimată²⁶.

Po scurt, guvernul era hotărît să curme, constituțional sau nu, de la rădăcină, orice mișcare în ceea ce privește centenarul lui Horea. Toți comiții supremi au primit de la Budapesta dispoziții confidentiale, că, oriunde s-ar ivi în Transilvania vreo mișcare pentru sărbătorirea memoriei lui Horea și Cloșca, să intervină imediat cu forță armată pentru a o înăbuși²⁷.

Nu mai rămânea deci un teren prea larg pentru a împlini această acțiune și e semnificativă exasperarea unui brașovean, care, confruntat cu atâtă intoleranță, și seria lui George Barițiu: „Amintirea martirilor poporului eu intimidări și amenințări nu vor șterge-o din piepturile românilor, din contră, ne vor face să-i sărbătorim cu pietatea care o merită, iar dacă nu ni s-ar permite a serba memoria faptelor și a morții lor violente ca victime ale libertății, atunci românii tot fi vor serba în inimile lor, dinaintea icoanei sacre, înaintea căreia ei aprind candela sau făclia de ceară în casele lor, în dumineci și sărbători”²⁸.

Deși trecut printr-un proces de presă din cauza unui articol închinat lui Horea, Cloșca și Crișan, G. Barițiu îndemna fără preget ca, dacă nu a fost întru totul posibil sărbătorirea izbucnirii răscoalei, măcar centenarul morții năpraznice a lui Horea și Cloșca să fie sărbătorit după cum se cuvine. Iată cuvintele sale: „românii să sărbătorească amintirea primului veac de la lupta lui Horea, în mod demn național, fără zgromot, fără a provoca și irita spiritele celor netoleranți”. Nu concepea amintirea sărbătoririi pentru centenarul următor, deoarece, mai spunea el: „Noi români să nu uităm că avem să sărbătorim primul centenar al lui Horea; [căci] un alt prim centenar nu-l vom avea nicicind, iar pînă la alt veac vor trece de-a rîndul două, poate trei generațiiuni. Și ce vor zice acele generațiiuni la

²² *GazTrans*, XLVIII, nr. 167 din 13/25 sept. 1884, p. 2.

²³ *Idem*, nr. 199 din 21 oct./2 nov. 1884.

²⁴ *Luminătorul*, V, nr. 44 din 3/15 iun. 1884, p. 4.

²⁵ *GazTrans*, XLVII, nr. 200 din 23 oct./4 nov. 1884, p. 2.

²⁶ *Idem*, nr. 206 din 31 oct./12 nov. 1884, p. 2.

²⁷ *Luminătorul*, V, nr. 81 din 10/22 oct. 1884, p. 4.

²⁸ *Observatorul*, VII, nr. 57 din 30/18 iulie 1884, p. 230—231.

caz că noi nu vom serba centenarul? Alta nimic, decât că n-am existat, n-am știut să trăim în necazurile noastre ca un popor demn de fiii Romei. Și acesta destul blestem va fi pe noi”²⁹.

Acțiunea de sărbătorire a centenarului morții eroilor de la 1784 sub formă de parastase se va încerca să se desfășoare între zidurile bisericilor, ultimul refugiu național, dar și aici autoritățile interzic cu strășnicie acțiunea. Unde nu se respectau dispozițiile ministeriale, soseau jandarmii care-i scoteau pe români din biserici cu baionetele, așa cum s-a întîmplat în cele două biserici din Lupșa.

Acesta este deja un alt aspect al sărbătoririi centenarului, asupra căruia nu vom stăruia; vom încheia cu acțiunea moților din Sălcia, acțiune care ni s-a părut a fi deosebit de impresionantă.

Mai multe cete de jandarmi ocupau la 26—27 februarie 1885 muntele Găina. S-au așezat în posturi pentru a păzi Valea Arieșului ca să nu se poată face vreo demonstrație în memoria lui Horea, Cloșca și Crișan, ceea ce a dus la o acțiune populară spontană de o ingeniozitate surprinzătoare.

Sub ochii jandarmilor neputincioși datorită distanțelor, în seara zilei de 27 februarie, moți râmași necunoscuți, pe trei dealuri, înjghebară ruguri masive, și, în același timp, ca la un semnal, cele trei ruguri de pe cele trei dealuri s-au aprins în coloane de foc ale căror vîlvătăi se înălțăram către cerul lăptit și sticlos al nopții de iarnă, izbucnind la rînd, de pe fiecare deal, cîte un strigăt puternic, care făcea să vibreze munții cu ecurile lui: „Întru memoria lui Horea!” se auzea de la un foc, „Întru memoria lui Cloșca!” se auzea de pe celălalt deal, și în fine, „Întru memoria lui Crișan!” se auzi de pe al treilea, și în cor, temerarii anonimi deteră glas urării „Trăiască opinca română!”³⁰, opinca fiind în mintea și în sufletul lor atât elementul de legătură dintre țăranul de la 1784 cu cel de la 1884, cât și elementul comun, de unitate al țăranului din Apuseni pînă-n Suceava sau din Craiova pînă-n Dîmbovița.

Și cu aceasta munții se potoliră pentru o vreme.

La 1884 și 1885 spiritul unității românilor aflat la cumpăna vremii a elocotit mai viu, cuprins de patimi nobile și străbune visuri mărete, iar focurile aprinse de anonimii moți de la Sălcia în cinstea celor trei suflete ale martirilor eroi ai răscoalei de la 1784 vor lumina și mai intens idealurile rostite atât de lăptit în apriga foaie dacoromânească *Unitatea națională* condusă de Gh. Secăsanu: „să sădim în toate inimile idealul Unității celei Mari, desăvîrșite, cînd Carpații nu vor mai fi un lanț ce strînge, ci un briu ce susține — pentru neamul românesc”³¹.

Tot cu ocazia sărbătoririi acestui centenar care s-a bucurat de atîta venerație la toți români, un „opincar” de asemenea rămas și el anonim scria, fără pretenții de stil, la *Gazeta săteanului*, adresîndu-se celor ce încercau a imbrăca trecutul în uitare, prezentul chinuit în ocară și viitorul ardelenilor de-atunci în vîl de moarte, făcînd cu robustețe o profecție de vizionar lucid al logicii evoluției istorice care merită a fi citată: „nu e departe timpul, — susținea el la 1884 — în care veți vedea în toate orașele dintre Tisa și Dunăre, statuia de bronz a lui Horea”³², în

²⁹ *Idem*, VIII, nr. 13 din 25/13 febr. 1885, p. 49—50.

³⁰ *Tribuna*, II, nr. 49 din 2/14 martie 1885, p. 195.

³¹ *Unitatea națională*, I, nr. 1 din 6 dec. 1884, p. 1.

³² *România liberă*, VIII, nr. 2149 din 7 sept. 1884, p. 3.

opinci, cu sarica pe umerii săi neîncovoaiați, privind în zare cu ochii săi fulgerători.

Nu începe îndoială că, aşa cum rezultă din cercetarea noastră, momentul aniversării „centenarului Horea” nu a constituit o simplă festivitate, mai lesne ținută în Țără, ori mai greu realizată în Transilvania, ci a fost un moment însemnat al luptei naționale, punct de reper pînă la Memorand. Iar cei ce s-au avîntat în tumultul sărbătorii, de la simplul țăran ce-și oferea modesta pomană de sufletul lui Horea și pînă la distinsul George Barițiu, au făcut-o sub simbolul luptei pentru unitatea românilor, luptă ce la un veac după răscoală s-a ridicat la un nivel nebănuitor de înalt, de coerent și de cuprinzător.

GELU NEAMȚU